

KÖNYVISMERTETÉS

Vestigia. Mohács előtti magyar források olasz könyvtárakban. Szerk. Domokos György, Mátyus Norbert, Armando Nuzzo. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Piliscsaba, 2015. 252 p. ISBN: 978-963-308-250-8.

Az itáliai levéltárak magyar vonatkozású iratainak feltárása gyakorlatilag egyidős a magyar történettudomány kialakulásával. Fontosságukat a magyar középkort és újkort tekintve nem lehet eléggé hangsúlyozni, s bár már számtalan forráskiadvány válogatott e dokumentumokból, mégis bőven akad munka a kutatók számára. Jól mutatja a további lehetőségeket az észak-itáliai levéltárak helyzete, amelyekben – Fraknoi Vilmos és utódainak alapvető kutatásai ellenére – a szisztematikus magyar vonatkozású forrásfeltárás mindmáig elmaradt.

E hiány felszámolását tűzte ki célul a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának Olasz Tanszéke, a 2010-ben, az OTKA „XIV–XVI. századi magyar történelmi és irodalmi források Olaszország levéltáraiban és könyvtáraiban” nevű program keretében.¹ Az ismertetendő kötet ennek a – már öt éve zajló – munkának az eredményeiből válogat, mintegy reprezentatív céllal, kijelölve a további kutatások esetleges irányait. Itt kell megjegyeznünk, hogy a könyv címe kissé megtévesztő, hiszen a mű nem csak az olasz könyvtárak, hanem a levéltárak forrásaiból is bőven merít.

A kötet Ráczy György előszavát és a szerkesztők bevezetőjét követően három nagy tematikus egységre oszlik. Az első, *Fondok* címre hallgató fejezetben négy jól körülhatárolható levéltári egységet feldolgozó tanulmány található. *Patrizia Cremonini* a Modenai Állami Levéltárban őrzött magyar vonatkozású forrásokról ad áttekintést. Itt az 1862 óta őrzött Archivio Segreto Estense, azaz az Este család levéltára rendelkezik rengeteg forrással, különösen Estei Hippolit és Aragóniai Beatrix magyarországi tevékenységét, valamint a törökök elleni 16–17. századi harcokat illetően. Külön is érdemes kiemelni a Modenai Levéltárban őrzött térkép- és rajzgyűjteményt, amelyben több koraújkori magyar anyag található, többek között Visegrad és Érsekújvár ábrázolásai, valamint egy körülbelül két méter hosszú perspektivikus ceruza- és tollrajz Esztergom 1595-ös ostromáról. A térképeken és rajzokon túl a Cifrario fondban lévő, az Esték titkos levelezéséhez tartozó iratokat tartalmazó fond is nagy

jelentőséggel bír, ugyanis számos török korra vonatkozó irat rejlik benne. A következő tanulmányban *Chia Maria Carpentieri* három lombardiai könyvtárban, a bergamói Biblioteca Civica Angelo Mai, a milánói Ambrosiana és a szintén milánói Braidense intézményében őrzött 15–17. századi kéziratokat és nyomtatványokat tekinti át. E vizsgálat során kiderül, hogy eme könyvtárak komoly 15–17. századi irodalmi és diplomáciai anyagot őriznek, a sok magyar vonatkozású könyv és levél igen élénk humanista kapcsolatokra utal. Találhatunk itt például Kanizsa és Érsekújvár megerősítéséről szóló katonai építészeti traktátust, Thuróczy és Bonfini, Janus Pannonius és Zsámboky János munkáit, valamint több olyan olasz munkát, amelyeket Csulai Móré Fülöpnek, Vértesi Jánosnak vagy éppen Szakmáry Györgynek dedikáltak. Ezekon kívül fellelhetők itt Brodarics István levelei, jelentések és tudósítások Szigetvár 1566-os ostromáról, Castaldo 1551–52-es hadjárataról, illetve a gyulafehérvári egyezmény egyik előkészítő szövege 1551. július 19-ei keltezéssel, amelyet a függelék közöl. *Kuffart Hajnalka* az Estei Hippolit esztergomi számvevőtisztje, Piero Pincharo de Parma által vezetett számadáskönyveket vizsgálta tanulmányában. Bár jelen tanulmány csak a számadáskönyvek kutatástörténetét, formai jellegét, felépítését, valamint – a függelékben felsorolva – a pontos lelőhelyüket mutatja be, ez az igen bonyolult, aprólékos munka hosszú távon számtalan eredménnyel kecsegtet, és jelentősen hozzájárulhat az életmód- és étkezéstörténet kutatásához, hiszen megtudhatjuk többek között, hogy miből mennyit és milyen áron vásároltak Hippolit és emberei étkezéseihez. Emellett a PPKE BTK Régészeti Tanszéke által ásott esztergomi vár későközépkori történetének megismeréséhez is fontos adalékul szolgálhatnak ezek az adatok. *Szovák Márton* a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárának 4936/VI és VII. csomóit vizsgálta. Eme iratanyag javarészt Aragóniai Beatrixnak II. Ulászlóval kötött házasságával és majdani válóperével, Estei Hippolit esztergomi érsek és Bakócz Tamás egri püspök címcseréjével, valamint Corvin János és a török háborúk ügyével foglalkozik. E levelek között Szovák több, Berzeviczy és Óváry figyelmét fel nem keltő, s így kiadatlan levelet talált, amelyek további adalékul szolgálnak a századforduló zavaros évtizedeihez.

A következő, *Források* névre hallgató fejezetet *Armando Nuzzo* írása nyitja, amelyben több eddig kiadatlan, Milánóban, Francesco Sforza személyes kancelláriájában kelt, Hunyadi Mátyás királlyá választásához kapcsolódó levelet vizsgál. A tanulmányból kiderül, hogy Milánó ura csak több hónapos késéssel üdvözölte a fiatal uralkodót, ami mögött a szerző a milánóiak által is érzékelt igen

¹ A kutatócsoport tevékenységéről részletesebb információt a honlapjukon olvashatunk: www.vestigia.hu

bizonytalan magyar belpolitikát sejt. *Mátyus Norbert* tanulmányában egy érdekes kísérlet tanúi lehetünk: a szerző történelmi és filológiai vizsgálat segítségével elemzi Vespasiano da Bisticci művét, amelyben összemósodik a kor két diplomatájának, Handó Györgynek és Kosztolányi Györgynek az életrajza. 1487 és 1493 között Ludovico il Moro hatvanegy magyar vonatkozású levelet váltott főttitkárával. Ezek közül *Laura Zanichelli* az általa legfontosabbnak vélt levelet mutatja be, amelyben Ludovico kancellárja, Bartolomeo Calco számol be urának 1489-ben a Spanyolországból Milánóba érkezett Gergelylaci Buzlai Mózes királyi magyar követéről és kíséretéről. *Labancz Dóra* a Milánói Állami Levéltár iratainak tükrében vizsgálja az 1491. év politikai eseményeit. A tanulmányban izgalmas leveleket közöl, külön dicsérendő, hogy nem regesztát, hanem fordítást is mellékel hozzájuk, bár a fordításokban található „Ön” megszólítást némiképp anakronisztikusnak érzem. Továbbá zavaró, hogy Corvin Jánost a szerző a legelső említésnél a magyar szakirodalomban elfogadott Corvin előnévvel szerepelteti, ám ezek után végig Hunyadi Jánosként hivatkozik rá. Labancz végül kijelenti: „Nem véletlen, hogy a király utólag a „Dobzse” gúnynevet kapta.” A szerző ezen, valamint több más általánosító történelmi megállapítását a recenzens az utóbbi évek kutatásai tükrében nem tudja elfogadni, hiszen egyre nyilvánvalóbbá válik a Dobzse-mítosz hamis volta. *Királyné Belcsák Eszter* Tommaso Amadei, magyarosan Tamás Amadé esztergomi érseki helynök 1495 és 1505 között kelt, az Este családnak küldött és ma a Modenai Állami Levéltárban őrzött leveleit teszi közzé.² A huszonnégy levélben Hippolit anyagi dolgain kívül fontos politikai ügyek is szerepelnek, többek között II. Ulászló és a szultán közti béke kérdése vagy Levács várának eleste. A huszonnégy olasz levél magyar regesztákkal ellátva a függelékben kapott helyet. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért érdemes lett volna a klasszikus módszer szerint a regesztákat az adott levéllel együtt feltüntetni, és nem külön kezelni, ám ez semmit sem von le a tanulmány értékéből. *Domokos György* egy lírai lelkű olasz kormányzó, Ercole Pio magyarországi kálváriáját mutatja be. Az Estei Hippolit által 1508-ban Egerbe küldött kormányzó utazása során megélt mélységet és magasságot: elmondása szerint a király Nagyszombatban – miközben Ercole átadta neki a herceg ajándékait, többek között egy gepárdot – elhalmozta kegyeivel, míg továbbindulván Eger felé, a pestissel fertőzött települések között haladva a hideg téli éjszakán saját földije nem adott neki éjjeli szállást Esztergom

várában. Egerbe érve fő feladata az volt, hogy minél több pénzt küldjön urának, így a bort szerető egri katonák legnagyobb sajnálatára komoly megszorításokba kezdett. Hippolit azonban még így sem volt vele elégedett, így 1510-ben visszahívta Itáliába.

Az utolsó, *Perspektívák* nevű fejezetben először *Kovács Zsuzsa* egy az Ambrosianában őrzött, pikáns szerelmi történetekből álló olasz kézirat Aragóniai Eleonóra és Beatrix szerelmi ügyeiről szóló fejezeteit adja közre. *Cornelia Endesfelder* Eleonórárt egy másik oldalról, mint férje helyett a politikát irányító nőt vizsgálja, példáján keresztül szemléltetve a reneszánsz kori Itália főúri asszonyainak egyedülálló hatalmát, amelyet leginkább férjeik állandó háborúskodások miatti távollétével magyaráz. Bár a tanulmány külön nem tér ki rá, érdekes párhuzamot lehetne vonni a 16–17. századi magyar főúri asszonyokkal. Végül egy nyelvészeti tanulmány keretében *W. Somogyi Judit* az 1467 és 1489 között íródott, a Milánói Állami Levéltárban őrzött magyar vonatkozású népnyelvű iratokat vizsgálta, bemutatva, hogy az effajta vizsgálat egyebek mellett segíthet egy-egy levél írójának azonosításában is.

A kötet nagy erénye, hogy öt olasz kutatótól származó írás is helyet kapott benne, és ez – a többi tanulmányban is megtalálható gazdag olasz szakirodalom mellett – segíthet az itáliai történészek eredményeinek hazai megismerésében. A kötet felépítésében is jól tükrözi az elmúlt öt év munkáját: először a levéltári anyagok feltárásáról olvashatunk, ezt követik a forrásközlések, végül pedig a történelmi rekonstrukció eredményei zárják a sort. A kötetben csak elvétve találunk helyesírási hibákat vagy elírásokat – ezek között szerepel az olvasó arcára mosolyt csaló *hunkarika* kifejezés –, ám hiányként róható fel egy hely- és névmutató elmaradása, amely jelentősen segítette volna az olvasó munkáját. Dicséretet érdemel ugyanakkor az igényes szerkesztés, valamint a felettébb ötletes fedőlap.

Összességében elmondható, hogy az elmúlt öt év munkáját jól reprezentáló, hiánypótló munka született, amelyből jól látszik, hogy az észak-itáliai levéltárakban és könyvtárakban őrzött forrásanyag a mai napig számtalan eredményt hozhat a magyar történelem, művészettörténet és irodalom, valamint segédtudományaik számára. S e tallózás pusztán a kezdet, hiszen több ezen anyagot alapul vevő kutatás zajlik jelenleg is, amelyek hozadékait az elkövetkezendő esztendőök fogják beérlelni.

Kanász Viktor

² A szerzővel (142.) ellentétben Amadé vikáriusi tisztségének utolsó évét a legújabb szakirodalom nem 1508-ra, hanem 1510-re teszi. *C. Tóth Norbert*: Az esztergomi székeskáptalan a 15. században I. rész. A kanonoki tesület és az egyetemjárás. Bp., 2015. 184.